

AK-47
ОРЪЖИЕТО НА XX ВЕК

THE GUN

Copyright © 2010 by C. J. Chivers

Originally published by Simon & Schuster, Inc.

© Христо Димитров, *превод от английски*

© Живко Петров, *дизайн на корицата*

© Сиела Норма АД

София • 2019

ISBN: 978-954-28-2860-0

К. Дж. Чивърс

АК-47

ОРЪЖИЕТО НА XX ВЕК

Превод от английски
Христо Димитров

 ciela

*За Наталия Х. Естемирова –
безстрашната Наташа, разследващия журналист,
убита заради работата си в Чечения, пример за всичко.
28 февруари 1958 г. – 15 юли 2009 г.*

СЪДЪРЖАНИЕ

Отзиви	7
Пролог: Инструментите на войната на Сталин	13
I. Произход	33
Глава 1. Раждането на картечниците	33
Глава 2. Картечници в действие	46
Глава 3. Хайръм Максим променя войната	72
Глава 4. Касапница в индустриален мащаб: Първата световна война	106
II. Изобретяване и разпространение	135
Глава 5. Конкурсът на Сталин: Изобретяването на АК-47	136
Глава 6. Пробивът: Масово производство, разпространение и ранна употреба на АК-47	188
III. Резултат	
Последствията от глобалното разпространение на АК-47	243
Глава 7. Проблемната винтовка	243
Глава 8. Оръжие за всеки	309
Епилог: Винтовката на двайсет и първи век	375
Бележки	381

„Изобретателите рядко имат полза
от откритията си. Те са за хората.“

*Ричард Дж. Гатлинг, изобретател
на картечницата „Гатлинг“*

ОТЗИВИ

„...като за научна степен...“

Атлантик

„Той пише с техническа точност, но и с човечност, която се корени в разбирането на неизбежно нещастните, а твърде често и ужасяващи последици от оръжията. Всичко това се превръща в деликатен, а на моменти и вълнуващ баланс, когато г-н Чивърс – ентузиастът и експертът – споделя страниците с г-н Чивърс – журналиста и историка. Експертът се справя чудесно с подробностите по темата, а журналистът осветлява книгата по чудесен начин с много ефектни очерци за човешка смелост, изобретателност и най-вече за страданието... Разказът на г-н Чивърс за общото развитие на автоматичното оръжие и за хората, които го въвеждат, е впечатляващ.“

Ню Йорк Таймс

„В АК-47 носителят на наградата „Пулицър“, журналистът, бившият офицер от морската пехота и ветеран от войната в Персийския залив К. Дж. Чивърс се заема да „издигне „Калашников“ над опростенческата и манипулирана същина на неговата история“. И успява да го постигне по възхитителен начин, като с емоционален стил поставя автомата в неговия социален, исторически и технологичен контекст.“

Вашингтон Пост

„...в удивителната книга АК-47 Чивърс предлага завладяващ поглед към войните на ХХ в., като проследява възхода на „Калашников“. В същото време той дава някои интересни идеи какво оръжие би могло да се окаже наследник на „Калашников“ в ХХІ в.“

Slate.com

„Чивърс представя убедителни връзки между машините и тяхната култура. Широчината и дълбочината на неговата стратегия е колкото завладяваща, толкова и образователна. Неговата книга разглежда оръжията не само като тактически пособия, като технически чудеса

и като инструменти за смърт и сеене на ужас, но и като психологически портрети на нациите, които ги произвеждат – като паметници на кръвожадна, изобретателна раса, прекарала цели векове в битки за земя, пари и богове, раса, която скоро няма да спре да го прави.“

Salon.com

„...за упорити и отдадени изследователи на историята на съвременните война, политика и идеология и как автоматичното оръжие наложи трансформация на същината на сраженията... колосално усилие... очевидно е създал шедьовър, преплетен с историята.“

Марин Корпс Газет

„Историята на това конкретно оръжие (АК-47) се превръща в един много важен смисъл в история на насилието и заплахата в същината на тези повече от шестдесет години от въвеждането му в експлоатация... Воплите на пацифистите да се сложи край на производството на оръжия затихват, ако въобще може да се каже, че още се чуват, и търговията с оръжие е може би сферата, в която развитият свят може да действа по-енергично и решително. Ако АК-47 постигне заслужената си цел, то това със сигурност ще бъде да ни даде такъв основен урок.“

Нешънъл Интерес (Великобритания)

„С АК-47 Чивърс е свършил отлична работа, като представя задълбочена история на... АК-47, така наречения „автомат за всеки“, в изразителна, налагаща се проза, подкрепена от удивително изследване.“

АВВ Ветеран Мегъзин

„Тази възхитителна история... (е) написана проникновено и с цялостно проучване.“

Буклист

„...кара те да разбереш... трудно е да устоиш на разказ, който завършва със свят, залят от оръжие, убило повече войници и мирни жители от всички високотехнологични самолети, ракети, бомби, оръжия за масово унищожение и сложните американски карабини, взети заедно. Увлекателна творба, която комбинира технически детайли, биографии, политически ходове и проникновен поглед към военната история.“

Къркъс

„В АК-47 бившият морски пехотинец и кореспондент на *Ню Йорк Таймс* Чивърс пише хвалебствен химн за най-вездесщото лично оръжие на планетата... (той) разказва историята на АК-47 с епичността на Толстой... Щом Венецуела планира да създаде собствен завод за АК-47, значи историята на „Калашников“ е далеч от края си.“

Тайм

„...разбираема и завладяваща за обикновения читател, но и за военния специалист... Чивърс борави еднакво умело с историята, инженерните достижения и езика. АК-47 е вълнуващо четиво с всичките си подробности и технически данни.“

Гардиън

„Чивърс, автор в *Ню Йорк Таймс*, служил в морската пехота във Войната в Залива, съчетава опита на войника със скептицизма на историка... Най-голямата сила на АК-47 се крие в историите, разказани от обикновените войници, държали го в ръцете си. Чивърс отделя място за децата войници в Уганда, в Югоизточна Азия и за кюрдите охранители в Северен Ирак. Те описват какво е да стреляш и да бъдеш прострелян от тази машина за убийства, от този инструмент, който може да изсипе стотици куршуми за минута.“

Блумберг Бизнес Уик

„...възхитителна и цялостна история на произхода, развитието и безпрецедентното влияние на автоматичното оръжие върху света, в който живее. Чивърс запленява с опит и впечатляващо проучване... и извежда АК-47 в социален, исторически и технологичен контекст... а запленяващият разказ е бонус.“

Таймс ъф Индия

„...АК-47 съдържа изследователската традиция на Сиймур Хърш, съчетана с точността на Джон Макфий... Това е просто история на съвременните бойни действия.“

БукФорум

„К. Дж. Чивърс създава убедителен казус... (с) опит и впечатляващо научно изследване от първа ръка.“

Лос Анджелис Таймс

„...невероятна история за един изключителен военен инструмент.“

Пъблишърс Уикли

„В тази удивителна книга носителят на наградата „Пулицър“, журналистът К. Дж. Чивърс, показва как надпреварата в автоматичните оръжия е променила света завинаги.“

Ню Йорк Пост

„Като оригиналност, като дълбочина на изследването, като живописност на разказа, като проникновение... Книгата на Чивърс няма равна.“

Фийлд енд Стрийм

„(Чивърс представя) впечатляващо изследване – почти непосилно за АК-47 и Михаил Калашников – и задълбочени описания на отделни личности и техния живот... Г-н Чивърс концентрира вниманието ни върху наглед обикновено оръжие, което обаче е причинило такова унищожение, че е променило същината на съвременните бойни действия повече от всяко друго.“

Уолстрийт Джърнъл

„...АК-47 съсипва съветската пропаганда.“

Уинипег Фрий Прес

„...страховито единение между изследователска работа и писане. Историята на „Калашников“ е вълнуваща, обхваща най-мрачните дни от Студената война и асиметричните бойни действия от първите дни на XXI в. В разказването ѝ Чивърс добавя множество осветляващи елементи от технологичното развитие и събития от по-широко стратегическо значение. С използването на хилядите източници той със сигурност има последната дума по едно от най-знаковите оръжия на нашето време.“

Индипендънт

„АК-47 е четивен заради неговата човечност... Чивърс иска да впише по-добър контекст и успява напълно.“

Милитъри Таймс

„...това цялостно изследване... срутва няколко мита... Чивърс е свършил невероятна работа.“

Стар Трибюн (Минеаполис)

„Носителят на „Пулицър“ военен репортер К. Дж. Чивърс повежда читателите на вълнуващо приключение от въвеждането на картечницата „Гатлинг“ през Гражданската война до раждането на АК-47 след Втората световна война до днешните фронтови линии. Това не е просто историята на АК-47, но и несравнима военна история.“

Гардън енд Гън

„...обективна, динамична биография и анализ на този прочут инструмент на смъртта.“

Далас Морнинг Нюз

„...с право е прочут като един от най-добрите военни кореспонденти сред неговото поколение... като бивш пехотинец, той вижда и чува стакатото на боя... тази книга е доказателство за ерудираното му разбиране на военната история.“

Уилсън Куортърли

„...богат, поглъщащ и пълен разказ... Това е удивителна книга. Проучването е изключително, а миналото на Чивърс като офицер в морската пехота му позволява правдоподобно да обясни защо и как тази карабина с дебела черна цев, обикновен кафяв приклад и характерен, извит като банан пълнител се е превърнала в един от най-ужасяващите продукти на Студената война. Живописният репортаж от журналист на върха на майсторството си поставя това оръжие в историческия му контекст.“

TucsonCitizen.com

„Книгата на Чивърс, репортер на *Ню Йорк Таймс* и носител на наградата „Пулицър“, е поглъщаща история на еволюцията на автоматичното оръжие от средата на XIX в., което я превръща и в история на съвременните бойни действия... Резултатът е завладяващ и интерпретативен разказ. Силно препоръчителен.“

Лайбъри Джърнъл (специално представяне)

„...богат, поглъщащ и пълен разказ за това изключително оръжие... Чивърс ни дава завладяваща и проникновена оценка на най-важното оръжие на нашето време, подкрепена от подробно и пълно изследване... А с пълния си исторически анализ, живия репортаж и провокативните морални измерения, тази книга ще е със сигурност интересна за хората, вълнуващи се от произхода, динамиката и изходите от световните конфликти.“

Ammoland.com

„Както други са писали книги за рибата треска, за солта и памука, така и Чивърс е създал тази единствена обща история на най-разпространената и ефективна машина за убийства на съвременния човек.“

Бостън Бук Бъмс

„Чивърс е можел да сгреша стотици пъти във всичките почти петстотин, изпълнени с технически подробности, но лесно четими страници на АК-47, но не го прави нито веднъж. Вместо това обрисова богата на контекст картина как съветската щурмова карабина се е превърнала в най-разпространения инструмент на войната по света.“

Орегониън (Портланд)

„За момента това е най-добрата книга за може би най-влиятелната оръжейна система на нашето време.“

Ню Йорк Ревю ъф Букс

ПРОЛОГ

ИНСТРУМЕНТИТЕ НА ВОЙНАТА НА СТАЛИН

До един институт, известен с кодовото име „Надежда“, в степта на Казахската съветска социалистическа република

Атомната бомба лежала в кула на трийсет метра над земята. Позната като РДС-1, тя имала формата на гигантска метална сълза с нитове и болтове по корпуса. Всичко било готово. В бомбата имало заряд от уран и плутоний с еквивалента на около дващест килотона тротил, което било приблизително колкото оръжието, използвано от американците за унищожаването на Нагасаки четири години по-рано. В часовете след полунощ учените си тръгнали, но сега, малко преди зазоряване на 29 август 1949 г., се събрали при приборите си в контролния бункер на повече от десет километра, където били наблюдавани от Лаврентий Берия, началник на тайните служби на Сталин. Детонацията била насрочена за 6:00 сутринта. Съветският съюз бил на минути от навлизането в атомната ера – щял да сложи край на американския монопол в атомните оръжия, да осигури статута на Кремъл начело на световна суперсила и да придаде на Студената война заплахата на Деня на страшния съд. Това се случвало десет години след чистките, дващест след жестокостите на колективизацията, в следвоенния период, когато германските военнопленници били принуждавани да работят, а завърналите се от немските лагери съветски войници били разпитвани, хвърляни в затвора, а в някои случаи и осъждани на смърт. Методите на Берия за изпълняването на волята на Сталин били добре известни. Водещият физик Игор В. Курчатов и екипът му били нервни. Ако бомбата не избухнула, някои от тези учени ги очаквал разстрел.

Тестовата площадка в неплодна област северозападно от Семипалатинск, пограничен град, където руснаците били прашани в изгнание още от царско време, била методично изградено историческо съоръжение. Съветски войници и работници я издигнали със скорост, каквато само диктатор можел да постигне. Участъкът на очакваната детонация бил разделен на сектори. Във всеки били издигнати сгради и поставени обекти с обикновена гражданска и военна употреба – железопътен мост, постройки с различни размери и форми, автомобили, бетонни бункери, самолети, оръдия, бронирани коли, танкове. Имало и вързани живи животни, някои били на открито, а други скрити в сгради или превозни

средства, за да се установи как ударната вълна, високата температура и радиацията от атомната експлозия биха засегнали жива плът на различна дистанция и при различна степен на излагане и защита. Имало прасета, тъй като се смятало, че кожата им наподобява човешката, и зайци, тъй като очите им били като на хората. Били доведени и коне, тъй като на тях можело да им бъдат поставени противогизи. Над всичко се извисявали железобетонни кули, всяка с височина от почти дванайсет метра, здраво захванати за дълбоки основи. Кулите, в които имало прибори и камери, били облицовани с оловни плочи и свързани с подземни кабели. Съветските физици никога преди не били получавали такава възможност и нямали никакво намерение да я пропиляват. Не било достатъчно РДС-1 просто да се взриви. Съветските учени планирали да измерят ефекта ѝ върху сградите, оборудването и животните наоколо¹. Цялата тази работа била обвита в най-строгата тайна, която Берия могъл да организира. Изследователският център на Курчатов, който се намирал на около час с кола по неравен черен път, не бил отбелязан на нито една карта. Имал собствен пощенски код, който често се променял. Едно от кодовите му имена било „Надежда“.

Моментът настъпил.

Появило се огромно петно бяла светлина, последвано от продължително ярко сияние. Невероятният тътен и взривът помели сградите на парчета, усукали моста и разкривили бункерите. В първия миг почвата около кулата се втечнила, превърнала се в разтопен сироп, който се издигнал във въздуха и покрил повърхностите и земята с изпепеляващ радиоактивен карамел. Когато вълната се понесла през най-близките сектори, танковите цеви и оръдията се огънали като сламки. Животните били живи изпечени, по-далечните били опърлени. Най-отдалечените били бомбардирани с радиация, която щяла да доведе до изгаряния и да ги убие по-късно, като учените документирали края им. Ударната вълна преминала през степта, достигнала командния бункер за половин минута и го разтърсила. Когато грохотът стихнал, Берия, Курчатов и екипът излезли навън и видели стръмно издигащия се облак с форма на гъба, който поглъщал в себе си дим, почва и отломки². Високо горе се въртяла вихрушка от прах и натрошено дърво. Успех.

В Завод № 74 на Ижевския машиностроителен, инженерен и автомобилен заводски комплекс в Руската съветска федеративна социалистическа република

Докато дипломатическите депеша за атомната експлозия летели от посолствата в Москва към западните столици на около 1700 км западно от тестовата площадка, един друг от тайните военни проекти на Сталин набирав скорост в руски индустриален град в Урал. Зад почернелите тухлени стени на комплекс

от огромни заводи един продукт бил подготвян за масово производство. Екипи от инженери, оръжейници и заводски контролори доусъвършенствали дизайна му. Лидерите на Комунистическата партия настоявали заводите да участват и в производството на автомобили. Но този продукт не бил нито автомобил, нито пък някоя от частите му. Бил оръжие – странна на вид карабина, отклоняваща се от класическите форми.

На пръв поглед новата винтовка била доста необичайна, чудата, направо да свъсиш вежди и да поклатиш глава. Компонентите ѝ били прости, липсвала им елегантност, а по западните стандарти били изработени сякаш от посредствени майстори. Създавала впечатление, че е объркващо възплъщение на някакво компромисно огнестрелно оръжие, смес от дизайнерски решения, с които нито една западна армия все още не искала да се нагърби. Била средна по размери в някои важни параметри – по-къса от винтовките в пехотата, които щяла да замени, но по-дълга от картечните пистолети на въоръжение от повече от трийсет години. Използвала патрон със среден заряд, който не бил достатъчно мощен за далекобойна снайперска стрелба, но имал достатъчно енергия да убива и да нанася ужасяващи рани на разстоянието, на което се водили почти всички престрелки. Оръжието не било просто средно по тегло. Било истински пробив. Можело да стреля автоматично, при това със скоростта на онези картечници, които вече били променили начина на водене на бойни действия, но имало и режим на единична стрелба като старите карабини. Нито един от съперниците на Съветския съюз през Студената война не успял да измисли, камо ли да пусне в масово производство оръжие с такава огнева мощ и толкова компактни размери. Новото оръжие имало и други полезни характеристики. Откалът му бил по-малък в сравнение с повечето винтовки от онова време. Било толкова надеждно, дори потопено в мочурище и посипано с пясък, че съветските изпитатели имали затруднения да го накарат да засече. Дизайнът му бил апотеоз на простотата, всеки можел да схване основните му операции за минути, а съветските учители скоро щели да научат, че учениците им славянчета можели да го разглобят и сглобят за по-малко от трийсет секунди. Комбинацията от тези характеристики означавала, че щом оръжието бѐдело пуснато в производство, дори дребните хора, дори онези без склонност към механика, глуповатите и необучените след съвсем бегъл инструктаж щели да разполагат с лека автоматична винтовка, която можела да изсипе поразяващ огън по дължината на две или три футболни игрища. Това било забележително добре измислен инструмент за конкретната си цел – да позволи на обикновени хора да убиват други хора без продължително обучение или ненужни усложнения.

Армията на Съветския съюз дала име на новото си огнестрелно оръжие: АК-47. Докато съветските физици разнищвали тайните на атома, Главното артилерийско управление на армията избрало АК-47 за основно оръжие след

таен конкурс, проведен скоро след края на Великата отечествена война, както наричали в СССР войната срещу хитлеристка Германия. Съкращението „АК“ е от две думи: „Автомат Калашникова“, т.е. „автоматът на Калашников“, признание към старши сержант Михаил Тимофеевич Калашников, двацет и девет годишен бивш командир на танк, на когото армията и Комунистическата партия официално приписали дизайна на оръжието. Числото означава 1947 г., тогава техническото бюро в Ковров, град източно от Москва със собствени скрити оръжейни заводи, завършило прототипите. За изминалото време заводите в Ижевск били оборудвани да го произвеждат. След още двацет и пет години това щяло да бъде най-повсеместно разпространеното огнестрелно оръжие, известно на света.

През това време американското разузнаване щяло да се концентрира, напълно разбираемо и уместно, върху ядрените програми на Съветския съюз. Дейностите в Ижевск щели да бъдат пропуснати. Докато атомната гъба се изви-сявала над казахската степ, никой не забелязал появата на новото огнестрелно оръжие на Сталин. Никой нямало да обърне внимание, а заводите за новите щурмови винтовки и другите комплекси из целия Източен блок и из свързаните със СССР или със социалистическия идеал страни щели да изблъват незнaйно колко милиона от новите автомати през следващите години. И никой не би могъл да предрече, че докато светът се боял от ядрена война, тези нови винтовки с по-малките им патрони щели да се превърнат в най-смъртоносният инструмент на Студената война. За разлика от ядрения арсенал и инфраструктурата около него – бойни глави, мобилни пускови установки, стратегически бомбардирова-чачи и подводници, – автоматичната винтовка била оръжие, което всъщност можело да се използва. А нито един от наглед безкрайната и фантастична гама от инструменти за убиване на Студената война не би могъл по-лесно да се изплъзне от контрола на държавата. Така 1949 г. станала годината на една не-равнопоставена, но съдбоносна двойка – РДС-1 и АК-47, а техните наследници щели да работят в синхрон и да оформят бъдещите конфликти. Атомният чадър фиксирал границите и обезсърчил тоталната война между конвенционалните армии, разположени в Европа, но така помогнал за създаването на условия, при които „Калашников“ се пренасял от континент на континент, от държава в държава, от група в група и от човек към човек. Количествата нараствали, автоматът съзрявал и се сдобил с репутация на доминиращ инструмент за наси-лие в конфликтните зони. Отначало разпространението било неорганизирано, но се разширявало и постепенно станало необуздано. В началото на 1960-те години, след като Кубинската криза стреснала участниците в нея, а войната във Виетнам се разраствала и набирала скорост, Кремъл и Белият дом схванали, че заради общия им ядрен арсенал в един тотален конфликт няма да има победи-тел. Студената война щяла да се води с локални сблъсъци и с проксита.

Настъпила Ерата на „Калашников“.
И все още живеем в нея.

Тази книга се фокусира върху най-важните серии от личното стрелково оръжие на пехотата на нашето време, които също така се срещат най-често на бойното поле: оригиналния АК-47 и неговите производни, евтини копия и съпътстващи оръжия, наводнили оръжейните складове и пазарите по света и превърнали се в основно оръжие на партизански групировки, терористи и на множество въоръжени криминални банди. Тя изследва техния произход, дизайн, производство, разпространение, складиране, износ и употреба като един от най-масовите инструменти на войната през изминалите петдесет години. Този статут надали ще се промени поне още половин век. Но това не е разказ единствено за вездесъщото приложение на оръжието на бойното поле. Не е и трактат върху АК-47 просто заради самото му изследване. Това не означава, че темата за „Калашников“ не е достатъчно пространна и интересна, напротив. Но по-богатият контекст е много важен. Тези оръжия заемат неоспоримо място в историята, далеч отвъд елементарното кога, къде и как са били произведени и използвани. Влиянието на автомат „Калашников“ се простира далеч отвъд произхода му в Съветския съюз на Сталин, техническата му приспособимост като инструмент за убиване, прословутата му надеждност и лесната употреба, огромните произведени количества или многозначността му. Но и тези теми са все важни.

По-богатият контекст е следният: този автомат „Калашников“ ни предлага призма за изучаване на миниатюризацията и опростяването на скорострелните оръжия, процеси, които, ако се дистанцират от свободните пазари и се свържат с масово производство в плановите икономики на неясни или нестабилни държави, помагат на автоматичното оръжие да попадне в безброй ръце. Той ни дава и призма за изследване на решенията за въоръжаване на национално ниво в Изтока и Запада и множеството практики за прехвърляне на оръжие в други държави и в други групи, често с катастрофален ефект. Резултатите са оформяли войните и са влияли върху сигурността и развитието на големи части от света. Следователно това е и историята как са се появили и са се разпространили напълно автоматичните винтовки, олекотени и често лесни за скриване инструменти, които изпълняват специфичните си задачи надеждно и ефективно.

В най-тесния смисъл на думата тези оръжия са родени от грозни и борещи се за власт политически сили между началото и средата на XX в. Нацизмът, сталинизмът и нуждите на Студената война се комбинирали и дали на шурмовите винтовки първата им форма. Но корените им се простират много по-назад във времето. Те са резултат от еволюционните процеси в развитието на огнестрелните оръжия и мунициите и на промените във военното и икономи-

ческото мислене, съпътстващи индустриализацията и поляризирането на света. Обстоятелствата и действащите лица, довели накрая до появата на компактни автоматични карабини, са имали възможност да го постигнат благодарение на тази много по-дълга и по-богата история. В пътешествието през тази история се срещаме с гении и глупаци, с безмилостни злодеи и с наивни идеалисти, със самопредставящи се продавачи и безсъвестни печалбари, с цял пантеон убийци от всякакви прослойки и тук-там с хора, желаещи избиването на спре. Пътешествието предлага срещи с невежеството и безумието на много правителства, на техните полковници и генерали, както и поглед към мрачния политически пейзаж на Съветския съюз и към много от най-ужасните бойни полета на съвремието, където войниците използвали погрешната тактика или не били оборудвани подходящо. Това е и история как Съединените щати, чиято индустриална революция през XIX в. е била инкубаторът на скорострелните оръжия и които се изправят срещу Съветския съюз след превръщането си в суперсила и започват да диктуват избора на лично стрелково оръжие на съюзниците си в НАТО, отново и отново преценяват погрешно развитието на автоматичното оръжие. Накрая, през 1960-те години американските войници и морски пехотинци се озовават срещу враг с превъзхождащо ги въоръжение. Автоматичното оръжие еволюира в Източния блок до гамата на „Калашников“. САЩ са далеч назад. Подобни грешки водят началото си от средата на XIX в. и се допускат в ключови моменти повече от сто години. През втората половина на Студената война историята се обръща отново и винтовките по модела на „Калашников“ вече не са само в армията, а се озовават в ръцете на партизански групировки, бандити, криминални типове, деца войници и какви ли не други елементи, което е в противоречие с причините или поне със замисъла на дизайна им. Идеята е била с това оръжие да се снабдяват редовни войски. Но държавите производители изпускат първо надзора, а след това и контрола над тях и в момента това е оръжието за всеки в по-голямата част от света.

Като изследва АК-47 така, тази книга се опитва да извади „Калашников“ от опростената и манипулирана същина на неговата история, която го определя неадекватно. Внимателно съставената история на съветските времена, забавна притча за пролетариата, гласи, че оръжието хрумнало на талантлив, макар и необразован сержант, който искал да даде на народа си средство за защита. Това послание е измислено в пропагандната мелница на Комунистическата партия. Изисквало е редакция и лъжи. При публикуването на версията Съветският съюз посочва редица изобретения, част от които са толкова смехотворни, че накрая дори Михаил Калашников си позволява публична критика, макар и лека. Като историческо сведение официалната история е не просто разкрасена и редактирана, но и доста несръчно очертана. Тя набляга на героичната спонтанност на един-единствен ум и на идеята за оръжие, което е в разрез с най-типичната

употреба на оръжието като такава. АК-47 не е резултат на миг брилянтно прозрение и не е създаден на чина от замислен руски сержант. Тук няма никакъв героизъм в класическия смисъл. Ако прочетем внимателно достъпните документи, ще видим, че спонтанността също не играе почти никаква роля. Автомат „Калашников“ е плод на държавен процес и колективна работа, създаден е не от един човек, а от комисии. А широкото му разпространение и популярност сред военните не се дължат на факта, че винтовката е, както често казва генерал Калашников, „проста, надеждна и лесна за употреба“⁴³. „Калашников“ е станал най-масовото огнестрелно оръжие в света, тъй като е произведен в десетки милиони бройки от правителства, които са ги раздали или са загубили контрол върху тях. Един от начините да разберем неговата популярност е следният – ако „Калашников“ беше създаден в Люксембург, малцина щяха дори да са чували за него. Но Люксембург не би могъл да създаде това оръжие, тъй като там няма съветска бюрокрация, нито пък действията определеният исторически натиск, наредили създаването на „Калашников“ в СССР. В тази оценка няма обида към Михаил Калашников, целта ѝ е да покаже по-цялостните и по-интересни процеси, довели до появата на шурмовите винтовки и до използването им по целия свят, както и да очертае вътрешните действия на Съветския съюз по време, когато е бил изложен на голяма опасност. Изобретателят е съветската държава както на оръжието, така и на басните за него. Твърде много хора смятат изучаването на оръжията за нещо ограничено и лишено от култура. Но хрониката на автоматичните оръжия, погледната през призмата на АК-47 и разпространението му из целия свят, показва нещо друго. Но нека първо отсеем зърното на истината от плявата.

Едно такова изследване би могло да започне от много точки в период от около сто години. Тук започвам с д-р Ричард Дж. Гатлинг. Изобретената от него през 1862 г. картечница на Гатлинг дава на армиите тяхното първо доста ефективно скорострелно оръжие – масивно, недоразбрано и често нежелано оръжие, станало предшественик на всички останали. Първата система на Гатлинг тежала кажи-речи тон. Била маневрена колкото оръдието и изисквала цял разчет за стрелба и обучение, както и впряг мулета или коне, за да бъде местена по бойното поле. В първите си версии тя била своенравна, склонна към засичане и често била презирана от традиционалистите, които не разбирали каква е целта ѝ. Но в историята на конфликтите тази картечница е от първостепенно значение – определени наченки на съвременните войни и нестабилност могат да бъдат проследени чрез миниатюризацията и масовото навлизане на разработките на Гатлинг. Изборът на АК-47 за стандартно оръжие на съветската армия през 1947 г. бележи повратен момент в тази еволюция. Една суперсила успяла ефективно да намали размерите на скорострелно оръжие, което можело да бъде носено от един човек в почти всички ситуации, при които щяло да му бъде

от полза. Единият тон на „Гатлинг“ се превърнал в около четири и половина килограма, при това при зареден „Калашников“ – толкова компактно оръжие, че можело да бъде скрито под палто. За да се конкурират с новото оръжие, воюващите страни имали два избора – или да използват също „Калашников“, или да създадат винтовка, която да може да се мери с него в бойни условия. Войната се реорганизираща около оръжието на Сталин.

Защо това продължава да бъде важен въпрос повече от половин век по-късно? Едно оръжие винаги е имало смъртоносно присъствие в съвременната война – пушката на пехотата. Танковете могат да разгромят конвенционалните армии. Артилерийски огън по GPS координати може да разпилее войниците. Мините, атентаторите самоубийци и импровизираните експлозивни привличат повече внимание през последните години. Но пушката си остава най-масова. Когато някой се готви за битка, събира пушките. Малко оръжия са толкова достъпни или толкова лесни за усвояване. Нито едно друго оръжие не е участвало в толкова много конфликти година след година. И със сигурност ще се появява и във всяка бъдеща война, дори само защото е толкова подходящо за най-различни мисии и задачи. А от всички налични ръчни огнестрелни оръжия гамата на „Калашников“ е най-многобройната и най-широко използваната. На практика няма човек, който да не е виждал „Калашников“. Късата черна цев с успоредна газова тръбичка отгоре, високата предна мушка и характерният извит като банан пълнител създават типичен профил, който неизменно присъства в новините. Това е не само най-разпознаваемото оръжие в света, но и един от най-разпознаваемите предмети.

От създаването и първото разпространение на автомат „Калашников“ са минали повече от шейсет години. Носят го войниците в повече от петдесет национални армии, както и редица полицейски и разузнавателни управления и агенции по сигурността. Но неговото влияние се простира далеч отвъд сферата на конвенционалната мощ. „Калашников“ е знаков за партизанските групировки, за терористите, за децата войници, за диктаторите и за бандитите – всички те са открили, че той изравнява силите срещу морално или материално превъзходящ ги враг. Списъкът на неговите ползватели е история на съвременните конфликти. Съветската пропагандна машина величае АК-47 като инструмент за самозащита и освобождение, но първата му смъртоносна употреба е за потисничество – за смазването на бунтовете в Източна Германия през 1953 г. и в Унгария през 1956 г., както и за стрелба по цивилни, опитващи се да избягат зад Желязната завеса. Но щом автоматът прекрачва границите и излиза от типичното си битие на оръжие за потискане на непокорните в Източна Европа и се появява като автоматично оръжие по световните бойни полета, той за миг се превръща в истински пробив, в оръжие, което променя правилата. Американ-

ските морски пехотинци се срещнали с АК-47 в условията на бойни действия в градски условия в Хюе във Виетнам и установили, че един войник с „Калашников“ може да забави цяла рота. Сградите, в които се криели точни виетнамски стрелци с АК-47, били сривани с оръдия⁴. Неговата мощ днес е норма на бойното поле, но в началото била почти невиждана, поне не и сред оръжията, които можели да бъдат носени от един човек. Интересът бил мигновен. След като повел революцията, извела го начело на Куба, Фидел Кастро натрупал запаси от съветски шурмови винтовки и раздавал гравирани „Калашников“ като подарък. Иди Амин въоръжил войските си в Уганда с „Калашников“ и се самоназначил за доживотен президент. Ясер Арафат поръчал автомата за Организацията за освобождение на Палестина (ООП) и за множеството терористични групировки, разпрострели се от „Фатах“. „Калашников“ се появява във всеки конфликт, откакто е навлязъл в полезрението на военните, без значение от годината. Привържениците му са навсякъде. Египетската армия се оборудва с „Калашников“. Ислямски джихад използва „Калашников“ за покушението срещу египетския президент Ануар Садат. Надеждността и достъпността на автомата го направиха още по-популярен с времето, а огромното производство и многобройните продавачи накрая направиха така, че оръжието се обърна срещу армията, която го създаде, както стана във войната в Афганистан (1979–1989 г.), а след това и в Чечения.

През 1980-те години няколко източника едновременно снабдявали и двете страни в конфликта в Афганистан и страната се напълнила с АК-47 и негови производни. Една надеждна шурмова винтовка може да има котешки животи, а в Афганистан оръжията били рециклирани отново и отново и се предавали от боец на боец. В долината Панджшир, прорязана в планините северно от Кабул, този автомат понякога бил дори семейно наследство. В долината се разиграли едни от най-ожесточените битки в първите години на войната, легендите на муджахидините се зараждали в стръмните клисури. Съветските войски овладявали дадена територия за кратко, преди да бъдат подложени на непрестанни атаки. Долината така и не била покорена, а селата така и не били заставени да сътрудничат или да се подчинят. Най-големият враг на съветската армия бил Ахмад Шах Масуд, етнически таджик и командир, чиято харизма и тактически умения станали част от фолклора на Афганистан. Бойците на Масуд били добре подготвени физически и умели. Но и те страдали. След едно съветско нападение Масуд отишъл на погребението на загинал боец. Взел автомата „Калашников“ на мъжа и го подал в ръцете на по-младия му брат Ашрат Хан. Разказите за този наглед незначителен жест и усетът за тактика се разнасяли през годините.

– Искаш ли да бъдеш муджахидин? – попитал Масуд.

Ашрат Хан протегнал ръце. Приел автомата.

– Да, ще взема оръжието на брат ми – казал той. – Ще те следвам⁵.

С такива моменти „Калашников“ навлязъл почти изцяло в света на войната. Афганците го използвали за целта, която Михаил Калашников изтъквал като основна мотивация – за защита на родната земя. Ашрат Хан станал боец. Загубил автомата „Калашников“ на брат си в битка, но се сдобил с друг и оцелял през войната.

Автомат „Калашников“ се използвал от войници и за церемониални цели, но през десетилетията достигнал до конфликти, в които Кремъл далеч не играел основна роля. Когато последователите на шейх Ахмед Ясин, основателя на „Хамас“, го оплакваха в Газа, край ковчегата му стояха мъже с маски с автомати АК със сгъващи се приклади. Сцената напомняше една друга – шест години по-рано на границата между Камбоджа и Тайланд тялото на Пол Пот беше пазено от младеж, в чиито ръце имаше азиатска версия на същото оръжие.

Овлабяването на „Калашников“ е един от най-сигурните начини да се превърнеш в боец под прикритие срещу закона. В Белфаст автомат „Калашников“ беше използван и от двете страни на ирландците в сблъсъците и политиката. Учебниците в лагерите на „Ал Кайда“ в Афганистан и Пакистан започваха с уроци по автомата на Калашников. Заедно с ръчния гранатомет, преносимата минохвъргачка и импровизираните бомби автомат „Калашников“ съставя квартета от оръжия на съпротивата в Афганистан и Ирак, където бунтовниците разчитат на местната версия „Табук“, произвеждана през 1970-те и 1980-те години в държавни иракски заводи с техническа помощ от Югославия. Такива автомати бяха складирани из цялата страна, преди американските танкове да навлязат през Кувейт. Всички имаха до себе си едно такова оръжие по остарял руски дизайн. В първото си записано съобщение след атаките от 11 септември 2001 г. Осама бин Ладен държи микрофон до брадата си и съобщава на света, че „ветровете на вярата и промяната задухаха“. Клипът е негов, би могъл да покаже каквото си иска. До него обаче на един камък е облегат „Калашников“.

Бин Ладен разбирал могъщата символика на избора си. Други държат техните „Калашников“ подръка по далеч по-практични причини. Когато издърпаха Саддам Хюсеин от дупка в Ад Даур в края на 2003 г., президентът беглец беше съкратил цялата си собственост до основните нужди на съвременния изгнаник – два АК-47 и сандък с американска валута. (Имал е и пистолет, 9-милиметров „Глок“.) Автоматите „Калашников“ не са просто само инструменти за бойното поле. Те охраняват южноамериканските плантации с кока и лабораториите за производство на кокаин. В Лос Анджелис се използват при банкови обири и от градските банди. В северозападните щати онези, които се подготвят за оцеляване след глобална катастрофа, ги трупат в скривалища в очакване на най-лошото. Африканските браконieri стрелят с тях по диви животни и защитават незаконната си търговия от патрулите в резерватите, които също носят „Калашников“. В Западния Тих океан местните чукчи стрелят с „Калашников“ по мигриращите

сиви китове, постсъветска възстановка на древен лов, който чукчите наричат традиционен, дори когато поставят пълнителя на място и свалят предпазителя. Като се има предвид, че автомат „Калашников“ е създаден да стреля по 80-килограмови капиталисти, използването му срещу 30-тонни морски бозайници изглежда не особено сполучлива идея. Но стреляш с това, което имаш. Тоест с „Калашников“.

Никой не може да каже със сигурност колко автомата „Калашников“ има по света днес. Тайното им производство, често пъти в някои от най-бруталните диктатури, спъва точното преброяване. Едно нещо обаче е безспорно – това е най-многобройното огнестрелно оръжие на земята. Откакто съветската армия избра АК-47 като основно оръжие, такива автомати се произвеждат в Албания, Армения, България, Китай, Източна Германия (бивша Германска демократична република – бел. прев.), Египет, Унгария, Иран, Ирак, Северна Корея (Корейска народнодемократична република – бел. прев.), Полша, Румъния, Русия, Югославия (в днешна Сърбия) и в САЩ. Реплики, събрали основните елементи на системата на „Калашников“, се правеха в Хърватия, Финландия, Индия, Пакистан, Южна Африка и Израел. (Израелските отбранителни сили останали толкова впечатлени, а и загрижени, от представянето на египетските „Калашников“ в Шестдневната война през 1967 г., че Израел Галили и Яков Лиор заимствали основните черти на „Калашников“ и създали гама от оръжия в Рамат Хашарон.) Всяка година се произвеждат нови „Калашников“ (макар и не с темповете от миналото десетилетие). Венецуела планира да построи нов завод, който може да се използва за въоръжаването на групировки в района чрез нова серия от непрозрачни сделки. Едно-единствено сравнение показва колко разпространен е автомат „Калашников“. Второто най-многобройно семейство от шурмови винтовки е това на американската М-16. От тях са произведени по-малко от 10 милиона⁶. (Други по-стари и по-традиционни винтовки биха изместили М-16 от второто място, ако все още бяха на въоръжение, но навлизането на шурмовите карабини ги измести. Британската Lee-Enfield например е произведена в повече бройки от М-16 през множеството десетилетия на използване в старата Британска империя.) Според някои сериозни преценки общият брой на „Калашников“ и производните му достига 100 милиона. Иначе казано, има по един „Калашников“ на всеки седемдесет души.

Къде са отишли всички тези оръжия? Огромен брой са попълнили държавните арсенали, пратени са в евразийските комунистически армии и са складирани около предполагаемите фронтове на Студената война. Още неизвестно колко милиона са продадени, а КГБ и съветската армия или техните братовчеди в други комунистически държави просто са подарили други на онези, които са имали нужда от тях. През десетилетията на машинации за влияние през Студената война огромни пратки с „Калашников“ са се озовали в прокси сили от

Виетконг до бейрутските милиции. Списъкът наподобява туристическа диплома за конфликтните точки: руски, китайски и севернокорейски „Калашников“ са носени от армията на Северен Виетнам; полски „Калашников“ са пратени на КонTRAS (в Никарагуа – бел. прев.); „Калашников“ от Източна Германия се озовават в Йемен; кюрдите се въоръжават с румънски АК; руски и български АК-47 снабдяват Руанда; Съединените щати осигуряват китайски и египетски „Калашников“ за антисъветски настроените муджахидини в Афганистан. В Уганда и Судан има безброй китайски „Калашников“. До падането на Желязната завеса вече беше почти невъзможно да пътуваш на изток, без да видиш „Калашников“ под някаква форма. Днес обаче по света има повече „Калашников“, отколкото тогава. Когато държавният социализъм рухва, арсеналите са ограбени и заключените в тях оръжия са изнесени с камиони, за да бъдат продадени. За хората, които изучават вселената на безредието, автомат „Калашников“ е достатъчно надеждна мерна единица. Специалисти по контрола на оръжието и студенти, занимаващи се с изследване на конфликтните зони, следят цената на шурмовите винтовки „Калашников“ на свободния пазар на оръжие в дадена страна и преценяват както наличността на ръчно стрелково оръжие в проблемните територии, така и нивото на риск. Когато цените се вдигат, се смята, че общественото безпокойство нараства. Започнат ли да падат, се приема, че напрежението се уталожва. Ако „Калашников“ се появи в ръцете на хора по улиците, това е сигурен белег, че положението в страната никак не е наред и автоматът може да служи и като неофициален социален индикатор, само че с друга мерна скала. Ако някъде множество млади мъже в цивилни дрехи или нееднородни униформи носят автомат „Калашников“, по-добре не ходете там. Попадне ли „Калашников“ в ръцете на тълпата, е време да си ходите.

След Студената война свръхналичността на автомати „Калашников“ останала неизменен фактор в тероризма, престъпността, етническите прочиствания и местната и регионална дестабилизация. Широкото разпространение на това оръжие позволи на необявили се и недисциплинирани сили да нарушават човешките права в огромни мащаби, повиши цената на мироопазващите мисии и ги направи по-опасни, насърчи престъпниците, спъна икономическото развитие и увеличи социалното бреме заради грижата за ранените, сираците или прокудените от домовете си. С доставянето си в райони, където бедността, слабото правителство и засиленото етническо, религиозно или националистично настроение поражда напрежение, автомат „Калашников“ подпомага зараждането и разширяването на конфликтите. Повсеместното му разпространение превърна потайните бойци в днешните многолики врагове в сянка и оформи термина, който Пентагонът дава на сблъсъците, в които американските военни се оказват почти винаги замесени – асиметрична война.

Проучванията на личното стрелково оръжие документираха ролята му в статистиката на нестабилността, нараняванията и смъртните случаи. През 2001 г. Обединените нации свикаха конференция и отбелязаха, че личното стрелково оръжие е било основното в четиридесет и шест от четиридесет и девет основни конфликта през 1990-те, при които са загинали четири милиона души. През 2004 г. организацията „Хюман Райтс Уоч“ (Наблюдение на човешките права – бел. прев.) посочи осемнайсет държави, където все още има деца-войници. „Калашников“ е основното оръжие в повечето от тези войни и за повечето от тези деца на задължителна служба. Американските данни за жертвите в Ирак сочат, че куршумите, изстреляни от оръжия от гамата на Източния блок, са най-смъртоносният нараняващ фактор на бойното поле. (В Афганистан и Ирак бомбите са убили повече войници. Но от всичките начини, по които човек бил могъл да бъде ранен там, най-голяма е вероятността да загине от куршум. Казано по друг начин, войници, ранени при бомбена експлозия, статистически имат по-голям шанс да оцелеят от простреляните.) Нещо повече, „Калашников“ надживява конфликтите, бандитите го намират за точно толкова полезен, колкото и войниците. Дори един-единствен „Калашников“ може да вдигне една нация на крак. През 1989 г. скитникът Патрик Пърди открива стрелба с „Калашников“ в двора на училище в Стоктън, Калифорния, и поражява трийсет и четири деца и учител (петима от учениците умират – бел. прев.). Веднага след това Конгресът започва работа по забрана на автоматичните и полуавтоматичните карабини. Пърди не е използвал истински автомат „Калашников“. Оръжието му не е било автоматично и е било модифицирано да изстрелва по един куршум при всяко натискане на спусъка, което го прави не по-опасно от пушките във всяка една ловна хижа (вероятно дори по-малко, предвид на патроните му със среден заряд). Но фактите били без значение. Самата поява на „Калашников“ в пълнен с деца училищен двор, *самият му вид* бяха достатъчни да накарат Конгреса да започне да твори закони.

Видът е важен за „Калашников“. При прехода си от пълна тайна до масово разпространение „Калашников“ се превърна в нещо повече от оръжие. Той стана символ – първо на индустриалния успех на Съветския съюз при Сталин и на победата на социализма, а след това на бунтове и безредици, на въоръжена борба за освобождение, на гангстерите, а в последно време и на джихад. „Калашников“ може да бъде приспособен към всякава кауза. АК-47 с щик стои на знамето на Мозамбик. Той е кръстосан с мотика на фона на книга, сякаш е един от инструментите за основаването на младата държава. Друга винтовка, подобна на „Калашников“, стисната в непокорен юмрук, украсява емблемата на „Хизбула“. Тук значението е различно. Знамето все още не означава победа, а символизира борбата. В Холивуд „Калашников“ е в ръцете на лошите, на лудите, на архизлодеите. „АК-47 – най-доброто на пазара – казва в една от

известните си роли актьорът Самюъл Л. Джаксън. – Когато трябва с абсолютна сигурност да изтрепеш всички нещастници в стаята.“

Тези смесени значения на символа са могъща комбинация. „Калашников“ разбунва духовете „за“ и „против“, а умните хора се научават да впрягат множеството му значения за собствена полза. В средата на 2009 г. Марк Мълър, собственик на автокъща в Мисури, искал да предизвика интерес и да вдигне спадащите продажби, затова предложил ваучер за АК-47 като подарък за всеки закупен пикап. Офертата била рекламен трик. Истинският АК-47 не може да бъде законно притежаван от повечето хора в Съединените щати, а автокъщата предлагала ваучер за половината от цената на полуавтоматичната версия, продавана в американските оръжейни магазини. Но и тук, както често става в разговорите за „Калашников“, фактите нямали значение. Абсурдът отново взел връх. Промоцията на Мълър привлякла международно внимание. При него отишъл телевизионен екип на „Ал Джазира“, после търговецът бил посетен и от новинарски екип на руска държавна телевизия. Репортажите възбудили стари спорове. Какво означава това оръжие? Дали е зъл продукт на зла форма на управление, разпространен из целия свят чрез тъмни сделки, които тогава, а и сега, остават без контрол? Дали неговата простота и надеждност не го превръщат в символ на достойнствата на най-добрите ни инструменти, в спътник на полезните пикапи? Мълър бил доволен. Излязъл пред камерите с „Калашников“ в полуавтоматичната му версия и се радвал на безплатна популярност, докато бизнесът му растял, а същевременно дразнел противниците на оръжията. Като мнозина, използвали „Калашников“, той държал карабината си пред камерите и се усмихвал – позата на разбойник. „Калашников“ бил използван по още един начин.

Трябва да бъдат направени няколко уточнения.

Първо, относно класификацията. В тази книга се споменава за гамата на „Калашников“ в оригиналните ѝ форми и обичайните наследници на АК-47 като АКМ, АКС, китайския Тип 56, севернокорейския Тип 58, Тип 68, източногерманския МПиК, унгарския АМД, полския ПМКМ, египетския „Миср“, иракския „Табук“, югославския М70, АК-74 и редица други производни и копия. Тези шурмови винтовки често, макар и некоректно, се обединяват и се представят като АК-47 от мнозина коментатори. За да сме точни, оригиналният АК-47 е ранен модел в гамата и въобще не е толкова разпространен, колкото по-късните му варианти. Но в публичния дискурс името му се е превърнало в нарицателно за цяло семейство оръжия. Тази книга изследва, макар и побегло, оригинала и по-новите версии на РПК (лека картечница, която много прилича на АК и често се бърка с него), на ПК (универсална картечница, също създадена от екип от името на Михаил Калашников) и СВД (полуавтоматична

снайперистска винтовка, създадена от Евгений Фьодорович Драгунов и приета на въоръжение в съветската армия през 1963 г.; Драгунов е работил в същия завод като Калашников и неговата СВД възприема някои от характеристиките на системата на „Калашников“). Защо разглеждаме тези оръжия заедно? Защото тази група е система от оръжия, създадени от средата на 1940-те до средата на 1970-те за оборудване на армиите на Източния блок. Имат общи важни характеристики – здравина, надеждност, простота и масово производство, но със слаб контрол. И тъй като използват само три основни боеприпаса, изработвани в заводи по целия свят, за да запазват тези широко разпространени оръжия, те като група дават средства за проучване на методите и последствията от масовото използване на военно стрелково оръжие по целия свят.

Второ, тази книга, макар и да покрива голям обем от време и географски фактори, се опитва да даде пълна, но не и цялостна оценка на тези оръжия и мястото им в по-общата история. Причините са две. Първата е очевидна. Гамата на „Калашников“ нараства. Няма как един подход да обхване всичките цели на използването ѝ. Подобно усилие би довело до цели томове обем и проучване на историята на повече от петдесет години сухопътни бойни действия. Изследването на всяко едно от оръжията и стъпките в неговата еволюция биха изисквали повече време и съдържание, отколкото една книга може да предложи. Но по пътя има ключови моменти, а последствията могат да се категоризират. Много от тези централни процеси и събития биха могли да бъдат описани. Втората причина не е толкова очевидна, но е още по-ограничаваща. Непреодолими препятствия не позволяват цялостното хвърляне на светлина върху темата за щурмовите винтовки, произвеждани в бивши и настоящи социалистически страни. Важни теми ще останат неизвестни, докато архивите не бъдат отворени и до тях не бъдат допуснати независими изследователи, за да съберат обективни данни за оръжейните заводи и решенията за въоръжаването в Русия, Северна Корея, Китай и много други държави. Това оръжие по принцип е продукт на управления, които държат на тайната, а неприятните факти за неговото разпространение не са оставили кой знае какъв избор на правителствата и на експортните фирми. Те няма да искат ролята им да стане обществено достояние. Нещо повече, Русия, където автомат „Калашников“ е създаден през съветските времена, се изказва по темата предимно с пропагандни средства, които с годините и чрез многократното повтаряне са се превърнали в национална легенда. Пълната версия остава официално засекретена, изгубена сред комбинирания разрушителен ефект на цензурата и скандирането на полуистини и лъжи. Около оръжието възникват митове, но има и честно представяне на обстоятелствата. Отделянето на едните от другите е предизвикателство за всеки изследовател, особено в период, когато важните държавни архиви остават запечатани и когато множество институции и групи, като се започне от семейството на Калашников до производителите на

оръжията, носещи неговото име, повтарят изгодни за тях версии, които обаче не могат да бъдат потвърдени на сто процента и не изглеждат достатъчно достоверни, за да издържат на щателно разследване. Историята на „Калашников“ се усложнява допълнително от разкази на войници, активисти и журналисти както от Изтока, така и от Запада, изказващи се в защита на оръжието или срещу него. Техните твърдения често се опират на легенди, измислици, а в случая с идеологиите и на далеч по-неясни мотиви. Подобни неща се повтарят толкова често, че един страничен наблюдател би могъл да ги приеме за факти. И накрая, елементите на историята на това оръжие се сглобяват трудно, тъй като то често е замесено в престъпления, а престъпниците не оставят архиви. Мнозина от тях изразяват подчертано нежелание да обсъждат миналото. Но въпреки тези пречки АК съществува в такива количества и в толкова варианти, че с повече старание може да бъде съставена богата история. А въпросите, чиито отговори са неизвестни или не могат да бъдат дадени, празните петна – като онези в редактираните съветски източници – могат да бъдат попълнени с анализ и с достъпните факти.

Трето, тази книга не се опитва да се занимава със същината на споровете относно Втората поправка на Конституцията на Съединените щати. За това има няколко причини. По принцип книгата се отнася за събития и дейности извън САЩ и с ролята, която автоматичните оръжия играят в конфликтни зони и райони на нестабилност. Ефектът им върху стабилните, развити западни демокрации са от съвсем друго естество и затова не представляват сериозен интерес за това изследване. Доколкото тази книга проучва събития в Съединените щати, то повечето от тях са от конфликти през XIX в. и са свързани с развитието на оръжието и продажбите, военната политика и еволюцията на тактическите решения в офицерските кръгове. Втората поправка и множеството въпроси за индивидуалните права и обществените политики са отделна тема. Това е така, понеже през периода на съществуването си автомат „Калашников“ и версиите му, които се обсъждат тук, в САЩ се класифицират според Закона за контрол върху огнестрелното оръжие принципно като картечници и не са достъпни за повечето американски граждани. Така те почти не присъстват в днешните спорове за определянето и узаконяването на правото да носиш оръжие. Нещо повече, почти всички шурмови карабини „Калашников“ в обръщение в САЩ са полуавтоматични и изстрелват по един куршум с едно натискане на спусъка. Затова – поради факта, че те не са напълно автоматични оръжия – те не са „Калашников“ в смисъла, приет в целия свят.

Четвърто, по въпроса с източниците: за да изследва по-предизвикателните периоди или фигури, особено в Съветския съюз и страните от Варшавския пакт, в средната част на тази книга са изложени противоречащи си източници, които се сравняват един с друг. Много от източниците са солидни. Някои не могат да

бъдат проверени, но притежават достатъчно достойнства, за да бъдат включени с обяснения и позоваване. Някои са подозрителни или направо неверни, като това е посочено в текста. Стойността на тези съмнителни източници е, че те вадят на бял свят както част от лъжите, така и причините им. Съветският съюз е използвал фалшиви данни от практически съображения, а пропагандната машина – вредна, но бълваща продукцията си цели десетилетия – е неизменна част от формираното обществено разбиране за гамата на „Калашников“. Затова, когато читателят проучва съветската военна история от официалните и съвременните източници, е добре да не забравя думите на генерал Сергей Епишев, началника на Главното политическо управление на съветската армия и военноморския флот. В доста уместно резюме на всичко, публикувано през съветските времена, Епишев пренебрегва оплакванията на Георгий К. Жуков, маршал на Съветския съюз, че мемоарите му били „редактирани“ от авторски екип на Комунистическата партия и от тях отпаднали критиките срещу Сталин, те станали по-тържествени и банални, а освен това били включени висши комунистически дейци, които настоявали имената им да присъстват в мемоарите, без значение имали ли са отношение към историята, или не са имали. (Леонид Брежнев, който дори не бил виждал Жуков през годините на войната, бил сред онези, които настоявали да видят имената си в книгата.) В отговор на възраженията на Жуков Епишев казва: „На кого му трябва вашата истина, ако тя ни пречи да живеем?“⁷. Това е част от естеството на официалната съветска история и очертава едно от предизвикателствата пред обективните изследователи на периода. Точно по тази причина съветските източници са полезни, дори необходими, когато се показва ясно какви са. Те притежават типичния характер и мотивацията на участващите фигури и дават на читателя основата за здравословен скептицизъм спрямо официалните истории в националния архив.

Същността на достъпните източници наложи избор в структурата. Книгата е съставена така, че представя три исторически периода – произхода на скорострелното оръжие, развитието и разпространението на шурмовите винтовки от Източния блок и ефекта на тези оръжия върху сигурността и войната. В средната част на места са предложени различаващи се становища, което позволява съпоставяне. Този подход е удобен за представяне на противоречащи си изявления от съветската пропаганда и от Михаил Калашников за изобретяването и развитието на това оръжие и за личната история на неговия създател. Подчертавам още веднъж – той дава основа за скептицизъм. Яснотата, с която се виждат фалшификациите на Съветския съюз и Русия, не бива да се приема като показател, че западните източници за западните оръжия са напълно достоверни. Понякога е така, понякога не е. Създателите на оръжие и военните офицери на Запад, както и една вече несъществуваща фирма – подразделението за огнестрелно оръжие на Colt Industries, – също са замесени в незаслужаващи

доверие дейности. Но между западните източници и тези под съветско влияние има разлика. На Запад материалите в архивите са свободни за всички, а законите позволяват поне ограничен достъп до някога засекретените документи. Затова частта за Запада от тази история е с ясни подробности, каквито все още са невъзможни при описанието на старото съветско минало, където легендите продължават да живеят, макар и да са оспорвани и поставени под натиск от разкритията на постсъветската ера.

Пето, бележка към колекционера, ентузиаста, индустриалния историк или криминалният следовател: тази книга не цели да бъде цялостно ръководство за оръжията в стила на „Калашников“, използваните муниции и заводите, които ги произвеждат. Подобни данни биха били без съмнение полезен източник, включително и помагало за войниците и служителите по опазване на реда да проследят събраните оръжия до източниците им. Но книгата щеше да е различна. Струва си обаче да обърнем внимание на ръководството. Част от отпратките за огнестрелното оръжие се опитват да изпълняват такава функция поне отчасти, а военните сили на Съединените щати изградиха без много шум база данни за огнестрелните оръжия, известна като CHUCKWAGON, която предоставя информация на ползвателите си. В базата данни на Пентагона има сведения не само за типа оръжие, серийните номера и произхода, но и за междинните собственици, включително правителства и части, притежавали през годините оръжие, което може да бъде идентифицирано със сигурност. Но тези публично достъпни данни не са попълнени за частни граждани, а и в тях има грешки. В повечето се повтарят легенди и често допускани грешки⁸. Опит да се предложи такава услуга тук без съмнение също ще включва грешки, отчасти заради по-тайността и невярната информация, изнесена от много от производителите на „Калашников“, отчасти заради факта, че официалните бази данни, които биха могли да бъдат използвани за предоставянето на по-точна информация, са затворени за неоторизирани потребители.

Шесто, ако някой се интересува или участва в продължаващите спорове какво съчетание от боеприпас и винтовка ще е най-добро за конвенционална военна служба след 2010 г., то нека знае, че тази книга не препоръчва един боеприпас или оръжие спрямо останалите. Тя се занимава единствено с проблемите при въвеждането на М-16 и на нейния 5,56-милиметров боеприпас от американските военни през 1960-те години. Това е реакция на разпространението на „Калашников“, но през първите си години води до приемането на оръжие, което все още не е готово за война. Но най-належащите проблеми на онова време са разрешени преди повече от поколение, а голяма част от историческите дискусии нямат отношение към карабините, които се предлагат за въоръжение днес. Нещо повече, тук не се засягат нестихващите ожесточени спорове за избор на карабина между поддръжниците на SCAR, М-4, ХМ-8 и

много други, включително и нови варианти на гамата на „Калашников“. Това може да е тема на друга книга. Опитът на войниците и морските пехотинци, описан в тази книга, има отношение към темата. Те посочват, че онези, които избират карабините за военните организации, трябва да се пазят от прекомерното въодушевление и от стремежа на търговците да наложат нови продукти. Най-добрите тестове на една автоматична винтовка се съдържат в огромния опит, натрупан от използването ѝ в бойни условия в продължение на години. Много от предлаганите днес избори все още не са използвани масово от много хора или са били в ръцете на специалните части, чиито операции са тайни и чието мнение не е достатъчно известно и достъпно за обосновано обсъждане. Тази книга няма амбицията да твърди, че едно оръжие е по-добро от друго. На базата на общоизвестното границите на одобрението са твърде разтегливи.

По същата причина тази книга избягва да хвали техническите достойнства на „Калашников“. С поглед назад във времето може да се каже, че АК-47 е предвидимо възплъщение на сближаващите се идеи за дизайн на лично стрелково оръжие. Създаден е чрез умно заемане на чужда работа и е компромис между установените класове огнестрелни оръжия. Но като всички компромиси има несъвършенства. Неговите наследници имат забележителни характеристики. Най-вече са добре направени. Но не са инженерни чудеса или паметници на съвършенството, както често се представят. В дизайна на „Калашников“ има ограничения и слабости. Те си личат ясно, когато например разстоянието между стрелеца и потенциалните цели се увеличи. По тази причина гамата на „Калашников“ се доказва като повече от адекватна за бунтовниците в Афганистан и Ирак, които целяха да се борят срещу слабо правителство, но не е толкова ефективна срещу добре обучен конвенционален враг с винтовки и картечници с по-голям ефективен обseg. Щурмовите карабини на Източния блок бяха изключително подходящи за боевете във Виетнам, където влажните условия и късата дистанция на боя бяха чести и затова това оръжие натрупа бърза слава. Но „Калашников“ не е идеален за конвенционална битка в пустинята.

И последно, тази книга избягва да прави безразборни предложения за обществени политики. Тя по-скоро описва, не предписва. Документира отрязък от историята и очертава комплекс от проблеми. Предполага, ясно и без квалификации, че също като атомната бомба и оръжията за масово поразяване след нея, „Калашников“ е оръжие на Студената война, а наследството му е неразгадано, но продължава да застрашава хората и сигурността в голяма част от света. Друго предположение е, че правителствата гледат другаде и затова тези оръжия и онези, които ги използват злоумишлено, са убили и осакатили повече хора и са въвели повече райони в хаос, отколкото иначе биха го направили. Нещо повече, книгата предполага, че „Калашников“ може да е специален случай, но е представител на по-голяма група оръжия. Този текст разглежда някои

начини за смекчаване на ефектите от масовото разпространение на щурмовите винтовки, но нарочно оставя отворени въпросите кои са най-добрите методи за подобряване на ситуацията и за умиротворяване и стабилизиране на проблемните зони. Това отчасти е и опит за оценка на историята на „Калашников“ и ефектите от нея. Тази книга не се ангажира с интересите на която и да било група или страна.

К. Дж. Чивърс
Кандахар, Афганистан
юли 2010 г.